

КУРМАН ТЕТЯНА ВІКТОРІВНА,

к.ю.н., доцент кафедри земельного та аграрного права
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЩОДО МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ЗАСАД СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Зміна концепцій і підходів до систем господарювання як в Україні, так і в усьому світі, перехід до концепції сталого розвитку як основи економіки розвитку чи «зеленої» економіки в агросфері викликає необхідність змін і у методології аграрно-правових досліджень. Адже до 90-х років ХХ століття у сільському господарстві України панували монополія державної власності на землю і майно та інтенсивний підхід до ведення сільськогосподарського виробництва, а відносини у цій сфері розглядалися через призму колгоспного права. Здобуття Україною незалежності, перехід до ринкової економіки внесли багато суттєвих політичних, економічних та соціальних змін. Проте, на жаль, аграрну політику та інтенсивні підходи щодо ведення сільгоспвиробництва це не змінило. Останніми роками тут спостерігається домінування приватних інтересів, вплив великих агрохолдингів, націленість на отримання мегаприбутків, зубожіння і

вимирання селянства, нехтування проблемами довкілля. Між тим, перед людством постають такі глобальні проблеми, як продовольча, екологічна й енергетична, від вирішення яких багато в чому залежить його майбутнє існування. Викладене вкрай актуалізує необхідність забезпечення за допомогою правових засобів в Україні сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Вагома роль в цьому належить аграрно-правовій науці, яка розвиваючи методологію у даній сфері, посилюючи методологічну озброєність, відступаючи від застарілих наукових догм, має слугувати орієнтиром для правової практики. З метою забезпечення розвитку аграрного права постає потреба у переосмисленні та визначенні методологічних підходів до дослідження й подальшого вдосконалення правового регулювання відносин у сфері забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва.

Як вбачається, під методологією аграрно-правових досліджень слід розуміти вчення про інструментарій пізнавально-дослідницької діяльності в аграрно-правовій науці (принципи, методи, форми, підходи та засоби), а також про його застосування дослідником.

Метод, обраний дослідником як основний, демонструє підхід, який застосовуватиметься для вирішення поставленого завдання. Поняття «методологічний підхід» не є синонімом методу, скоріше це буде сукупність методів, що можуть застосовуватися кумулятивно чи послідовно або альтернативно при дослідженні конкретного наукового питання, в нашому випадку – правового забезпечення сталого розвитку сільгоспвиробництва.

Як вбачається, загальнонауковим методологічним підходом вирішення цієї наукової проблеми має стати положення про підпорядкованість законів розвитку суспільства і права законам розвитку біосфери. Також в основу методології дослідження правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва має бути покладено антропологічний підхід. Адже в її основі знаходиться людина, її права на життя і здоров'я, а також аналогічні права її нащадків. Виробничий аспект сталого розвитку сільськогосподарського виробництва спрямований на реалізацію природного права кожної людини на життя і здоров'я шляхом забезпечення продовольчої безпеки, виробництва сільським господарством достатньої кількості продукції належної якості та встановленого рівні безпеки. Екологічний – спрямований на охорону й збереження довкілля, природних ресурсів в процесі сільськогосподарської діяльності, на збереження життєвого простору людини – природи. Соціальний аспект реалізується через забезпечення соціальних прав, насамперед селян як безпосередніх учасників сільськогосподарського виробництва, а саме: сталого розвитку сільських територій, підвищення соціальних стандартів до рівня європейських та світових, забезпечення зайнятості сільського населення, підвищення рівня його життя та доходів та ін. При цьому за основу слід брати виробничий аспект, адже саме він спрямований

на забезпечення продовольчої безпеки держави і природного, гарантованого Конституцією України права кожної людини на достатнє для нормальної життєдіяльності та якісне харчування. І саме він може дати поштовх для реалізації як аспекту соціального, створюючи можливості для соціального розвитку села, гарантуючи зайнятість сільського населення, так і екологічного, забезпечуючи коштами для придбання новітніх еколого-спрямованих технологій ведення виробництва, застосування агроекологічних заходів тощо.

До методологічних підходів дослідження правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва доцільно також віднести: догматичний, аксіологічний, історичний, синергетичний, інституційний, організаційний, порівняльно-правовий, інформаційний, екосистемний та ін. Це обумовлюється складністю самої категорії «сталий розвиток сільськогосподарського виробництва», комплексністю відносин, які виникають при його запровадженні, потребують правової регламентації й підлягають дослідженню. Кожен із зазначених підходів виконує свою певну роль у дослідженні питань правового забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва: за допомогою догматичного досліджуємо право у вказаній сфері як таке; аксіологічний підхід використовується з метою з'ясування цінності категорії сталого розвитку, прав людини, які вона забезпечує, а також для оцінки результатів впровадження концепції сталості у сферу сільськогосподарського виробництва; історичний дозволяє простежити еволюцію виникнення поняття «сталий розвиток сільськогосподарського виробництва» та динаміку і перспективи його розвитку; інституційний допомагає у дослідженні різноманітних інституцій забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва; за допомогою організаційного здійснюється дослідження заходів та засобів його забезпечення; порівняльно-правовий припускає зіставлення юридичних понять сталого розвитку сільських територій та сталого розвитку сільськогосподарського виробництва як загального і часткового явищ, виявлення між ними схожості та відмінностей, порівняння правового регулювання відносин у вказаній сфері відповідно до законодавства України та інших держав світу тощо; синергетичний підхід зумовлює дослідження виробничого, соціального та екологічного аспектів сталого розвитку сільськогосподарського виробництва у системі та взаємодії, адже людина – це частина і природи, і соціуму, в процесі своєї діяльності вона не повинна завдавати непоправної шкоди природі, знищуючи саму себе, і одночасно, виробляючи сільгосппродукцію, вона має спрямовувати частину цієї продукції та доходів від її реалізації на розвиток соціуму та соціальної сфери; екосистемний підхід дозволить в процесі сільгоспвиробництва, з одного боку, адаптувати існуючий інструментарій форм, методів, засобів, механізмів управління агроекосистемами до збалансування їх параметрів, а з іншого – до

узгодження інтересів суб'єктів аграрного господарювання щодо характеру використання земель, водних об'єктів, лісів та інших природних ресурсів для обмеження негативного впливу на агроєкосистеми, збереження й підвищення якості природних ресурсів, зменшення забруднення довкілля тощо. Екосистемний підхід необхідно застосовувати і при оцінці впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля, і при проведенні екологічного аудиту, і в процесі екологічного менеджменту, і при здійсненні інших еколого-економічних заходів забезпечення сталого розвитку сільгоспвиробництва.

Таким чином, перед аграрно-правовою наукою постає складне завдання – розробити та запропонувати такий правовий механізм забезпечення сталого розвитку сільськогосподарського виробництва, який закріпив би органічне та оптимальне поєднання виробництва сільгосппродукції з екологічно збалансованим природокористуванням та сталим розвитком соціальної сфери села. Задля цього аграрно-правова наука має використовувати як традиційні методологічні підходи (догматичний, аксіологічний, історичний, інституційний, організаційний, порівняльно-правовий), так і опрацювати нові, інноваційні підходи до вирішення даної суспільно, і навіть глобально значущої проблеми (антропологічний, сінергетичний, екосистемний, інформаційний тощо).